

IKINYARWANDA PLE 2017 EXTRACT

INOMERO YUZUYE Y'UMUNYESHURI

Intara/Umujiyi

Akarere

Umurenge

Ishuri

Umunyeshuri

Amazina y'umunyeshuri

Izina ryawe bwite : _____

Andi mazina yawe : _____

INOMERO Y'UMUNYESHURI N'AMAZINA YE BIGOMBA KUGARAGARA NK'UKO BYANDITSWE KURI
"REGISTRATION FORM"

UMWANDIKO: IPAPAYI

Ipapayi ni urubuto rukomoka muri Amerika yo Hagati, by' umwihariko muri Megizike (Mexique) kuko ari ho ihingwa cyane cyane kubera urubuto rwayo rukize kuri vitamin nyinshi kandi amababi yayo akaba avura indwara nyinshi.

Ipapayi ikunda ikirere gishyuha ku kigero kiringaniye, ku butumburuke bugera kuri metero 1650. Iikunda ikirere kirangwamo izuba ariko ikaba itihanganira imiyaga. Ikunda ubutaka bworoshye, bufite ifumbire kandi burimo amazi.

Ipapayi ikwirakwizwa hakurikijwe uburyo bwo gutera imbuto. Umwobo ugomba kugira ubugari n' uburebure bwa santimetero mirongo itanu. Hagati y' urubuto n' urundi hagomba kugaragara intera ingana na metero ebyiri; ibi bigakorwa no hagati y' umurongo n' undi.

Ipapayi itangira gutanga umusaruro imaze igihe kugera ku mezi icumi, igatanga umusaruro ushimishije mu myaka itatu ya mbere ihinzwe. Ishobora gutanga amapapayi abarirwa hagati ya mirongo itanu na mirongo itandatu ku mwaka.

Ipapayi ni rumwe mu mbuto zikungahaye kuri vitamin zitandukanye bityo bikaziha ububasha bwo kuba zagira umwihariko wo kurwanya indwara zimwe na zimwe harimo kanseri, indwara y' amara n' izindi. Ipapayi ni urubuto ruzwi ho kugira uburyohe bwinshi kandi rukungahaye kuri vitamin A, vitamin C ndetse na vitamin E. Uru ruhererekane rwa za vitamini rutuma umuntu agira ubushobozi bwo kutarwaragurika bitewe bitewe n' uwo mwihariko wo kurwanya indwara zitandukanye. Umuntu wihatye kurya ipapayi ntapfa guhura n' ikibazo cya kanseri y' urura runini.

Ipapayi ni umuti mwiza ufasha urura mu igogorwa ry' ibiryo, cyane cyane ku bantu bakunze guhura n' ikibazo cyo kwituma bibagoye. Kandi intungamubiri zibonekamo zigira uruhare rukomeye mu gukiza tumwe mu dusebe tuboneka mu nzira y' ibiryo. Mu gihe wagize ikibazo cyo kwituma neza wafata ipapayi ukayivanga n' izindimbuto ukarya cyangwa ukayifata nyuma y' amafunguro asanzwe.

Kurya ipapayi birakenewe ku bantu baribwa mu nda, n' abafite ibisebe byo mu mara, kwituma neza no kuribwa n' umugongo. Kurya ipapayi birinda by' umwihariko kanseri y' amara n' ibindi. Kurya ipapayi ntibibujije ko ugize uburwayi ujya kwa muganga; ugomba kujyayo kuko ipapayi igufasha kugira ubuzima bwiza nta bwo ikivura indwara zose kuko indwara ziterwa n' ibintu byinshi kandi bitandukanye.

IGICE CYA MBERE: UMWANDIKO N' IMITERERE Y' URURIMI

I. KUMVA UMWANDIKO.

1. Ipapayi ikomoka mu kihe gihugu? icyo gihugu kiri ku wuhe mugabane?
Ni iki cyerekana ko ari ho ikomoka?

2. Vuga impamvu ebyiri nyamukuru zituma ipapayi ikunda guhingwa cyane?

3. Ni iki gishobora kubangamira ipapayi mu buhinzi bwayo?

4. Vuga indwara eshatu zishobora kurwanywa n' ipapayi.

5. Kubera iki iyo umuntu arwaye agirwa inama yo kujya kwa muganga aho kwiyambaza ipapayi gusa?

6. Erekana ibintu bibiri ipapayi yamarira umuhinzi wayo.

7. Umuhinzi w' amapapayi agomba gusiga intera ingana iki hagati y' imirongo ibiri y' amapapayi?

8. Ipapayi itangira kwera nyuma y' igihe kingana iki itewe?

9. Simbuza amagambo ari mu dukubo andi bisobanura kimwe ari mu mwandiko:

a. U Rwanda (rukungahaye) kubwiza nyaburanga.

Rukungahaye: -----

b. Ni byiza kurya imbuto (zinyuranye) mu mafunguro yacu.

zinyuranye: -----

c. Imbuto zifite (ububasha) bwo kuturinda indwara.

ububasha: -----

d. Ubuzima bwacu bugizwe n' (urukurikirane) rw' ibintu byinshi.

urukurikirane: -----

II. UBUMENYI RUSANGE BW'URURIMI.

10. Tanga amazina aturuka kuri izi nshinga:

(izina rimwe kuri buri nshinga)

a. kuvura (uburwayi) : -----

b. kungana : -----

c. kurya : -----

11. Tanga inshinga (imbundo) zikomoka kuri aya mazina:

a. umusaruro : -----

b. igogorwa : -----

c. imineke : -----

12. Andika imbusane z' amagambo aciyeho umurongo:

a. Ipapayi ikunda ubutaka bworoshye n' ikirere gishyuha.

ikunda \neq -----

bworoshye \neq -----

gishyuha \neq -----

b. Ipapayi ni urubuto rukungahaye kuri vitamin.

rukungahaye \neq -----

13. **Ica ibi bisakuzo bikurikira: Sakwe sakwel**

a. Umwana wanjye yirirwa agenda akarara agenda!

b. Karatambana inyama itukura!

c. Fata akebo mfate akandi tuje gutara intagwira!

d. Nzapfa nzakira simbizi!

14. **Uzuza iyi migani y' imigenurano:**

a. Abasangiye ubusa _____

b. _____ karahandurika.

c. _____ ntigahungabanywa n' umuyaga.

d. Aho umutindi _____

15. **Simbuza amagambo ari mu dukubo amagambo yabugenewe:**

a. Gatare yagiye (kugura) ingoma i Kabare.

kugura ingoma : _____

b. Kwa (musaza wa mama) baduhaye (amata yaraye ataravura).

musaza wa mama : _____

amata yaraye ataravura : _____

c. Gahungu azi (gukamisha amaboko yombi)

gukamisha amaboko yombi : _____

d. Cyamamye cyari hariya (cyamenetse)

cyamenetse : _____

III. IKIBONEZAMVUGO.

16. **Andika ubwoko bw' amagambo ariyeho akarongo.**

a. Ipapayi ikunda ubutaka bworoshye kandi bwiza.

ipapayi : _____

bwiza : _____

b. Utarahinze amapapayi ashobora kuyagura mu isoko.

ashobora : _____

mu : _____

c. Ipapayi kimwe n' izindi mbutu ni ingirakamaro ku buzima bwacu.

izindi : _____

17. Garagaza uturemajambo tw' amagambo aciyeho umurongo n'amategeko y' igenamajwi yubahirijwe (mu mpine):

a. Ipapayi ituma umuntu agira imbaraga.

imbaraga : _____

b. Ipapayi ishobora kuvura inzara n'inyota.

inzara : _____

c. Insina ntabwo iri mu muryango umwe n'ipapayi.

insina : _____

d. Ipapayi irusha agaciro agafi gato.

agaciro : _____

e. Inzuzi n' imigezi bishobora kwangiza ubutaka buhingwa.

inzuzi : _____

18. Andika inteko z' amagambo aciyeho akarongo.

a. Hari abantu benshi bakikijwe n'ubuhinzi bw' amapapayi.

ubuhinzi : _____

amapapayi: _____

b. Insina na zo zishobora gutanga umusararo uteri muke.

insina : _____

umusaruro: _____

c. Umuhinzi w' umunyamurava azirikana akamaro k' ibyo ahinze.

umunyamurava : _____

akamaro : _____

19. Andika imimaro y' amagambo aciyeho akarongo:

a. Abanyeshuri bakora ikizamini.

abanyeshuri : _____

ikizamini : _____

b. Karima yejeje amapapayi menshi.

yejeje : _____

c. Kwiga bituma umuntu atsinda

kwiga : _____

d. Mama yatetse ibishyimbo n'ibijumba.

ibishyimbo n'ibijumba : _____

20. **Vuga ubwoko bw' interuro zikurikira:**

a. Uzi kwandika neza ikinyarwanda?

b. Ngwino hano ngutume.

c. Mbese ni uko wabayel

d. Tugomba kwigirira ikizere aho turi hose.

IV. IMYANDIKIRE Y'IKINYARWANDA

21. **Andika amagambo akurikira ugaragaza ubutinde n'amasaku:**

a. igihaza

→ -----

b. ifi

→ -----

c. amazi

→ -----

d. igitabo

→ -----

e. iwacu

→ -----

22. **Kosora izi nteruro aho zanditse nabi:**

a. Kwoga ni ingira kamaro k'umubiri wacu.

b. nzgusanga i muhira ejo hundi ni mugoroba nka sambiri.

IGICE CYA KABIRI: IHANGAMWANDIKO

23. Hanga umwandiko utari muni y'imirongo cumi n'itanu (15) ku nsanganyamatsiko ikurikira : "Akamaro k'ubuhinzi bw' imbuto ziribwa", ugaragaza byibura ingingo enye (4) zishyigikira ibitekerezo byawe.

Ikitonderwa : Kirazira kugaragaza umwirondoro wawe uwo ari wo wose.